

Kuvat: © Sanni Tengvall

Julius Caesarista JFK:hon

Salamurhan lyhyt historia

on tyylikkääät puvut, joiden taskut tihkuvat tappavaa teknologiaa. Läntisessä yhteiskunnassa salamurhalla on yhtä pitkä historia kuin sivistykselläkin. Salamurhiin on ollut monia syitä kuten poliittinen erimielisyys, vallantavoittelu, kostonhimo ja ideologia. Ne ovat usein vaikuttaneet ratkaisevasti historian kulkuun.

Et tu, Brute?

Antiikin maailmassa salamurha oli yleinen tapa yrittää pyyhkiä viholliset pois tulematta itse tuhotuksi. Homeroksen Troijan sodasta kertova eepos Ilias on täynnä kuolemaa. Esimerkin salamurhasta antaa kohta, jossa voittoa kuningat Agamemnonin palaa kotiinsa. Hänen vaimonsa Klytaimnestra on katkera, koska Agamemnonin sodan alkaessa uhrannut heidän tyttärensä Ifigenian jumalille. Klytaimnestra kostaa tyttärensä surman murhaamalla rakastajansa kanssa Agamemnonin kirveellä, kun tämä yrittää työntää päänsä ulos paidasta, jonka Klytaimnestra on ystävällisesti ommellut hänelle. (Ifigenia ei itse asi-

assa ollutkaan kuollut, vaan jumalatar Artemis oli viime hetkellä pelastanut hänet...)

Ehkä kuuluisin antiikin historian salamurhasta on Julius Caesarin onneton loppu. Siitä alkoi johtajan murhaamisen traditio, joka jatkui koko Rooman imperiumin ajan. Hyvin harvat Rooman keisareista kuolivat rauhallisesti vuoteessaan; muutamat kaatuivat taisteluissa mutta suuri osa salamurhattiin.

Julius Caesar aloitti poliittisen uransa Rooman armeijassa, jossa häntä pidettiin erinomaisena kenraalina. Voittojensa takia hän oli hyvin suosittu sekä Roomassa että legioonalaisten keskuudessa. Vuosien 51 eKr. ja 46 eKr. välillä hän kävi sotaa entistä liittolaistansa Pompeiusta vastaan ja voitti hänet ratkaisevasti Thessaliassa. Caesarin voittoaivat sotaretket Egyptissä, Syyriassa ja Afrikassa toivat lisää valtaa – nimellisesti Roomalle, mutta käytännössä hänelle itselleen.

Vuonna 48 eKr. Caesar äänestettiin määräaikaiseksi diktaattoriksi ja pian sen jälkeen pysyväksi. Huhujen mukaan hän havitteli vielä korkeampaa statusta: kunin-

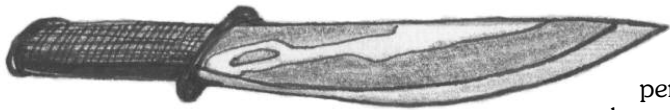
Nyky-suomen sanakirja erottaa salamurhan ja tavallisen murhan käsitteet seuraavasti: ”Murha. Vakain tuumin tapahtunut toisen henkilön surmaaminen – Salamurha. Salaa, varsinkin väijytyksestä tehty murha”. Muut sanakirjat ja tietosanakirjat lisäävät jälkimmäiseen termiin konnotaatioita julkisten henkilöiden murhista tiettyjen, esimerkiksi poliittisten tai uskonnollisten, syiden takia.

Yleinen mielikuva salamurhaajasta on usein saatu kaunokirjallisuudesta ja elokuvista. Fantasiakirjoissa salamurhaaja on salaperäinen hahmo, joka kantaa aina mukanaan monta tikaria ja erilaisia rohoja ja myrkkyyjä. Useissa elokuvissa, kuten Grosse Pointe Blankissa, salamurhaajilla

kaallista valtaistuinta. Tämä olisi radikaalisti muuttanut silloisen tasavallan rakennetta. Huhuja vahvistivat Caesarin henkilökultin kasvu – hän oli jo antanut perustaa papien palvomaan itseään.

Näin suuri valta-asema on historiallisesti todettu vaaralliseksi kenelle tahansa, useissa tapauksissa tappavaksi. Caesarilla oli vihollisia vaanimassa suurin piirtein joka nurkan takana: Pompeiuksen kannattajia (motiivina kosto), tasavallan kannattajia, jotka pelkäsivät Caesarin kehittyvän samankaltaiseksi hallitsijaksi kuin Kreikkalaiset tyrannit 600-luvulla eKr. (motiivina ideologia), ja senaattoreita, jotka pelkäsivät Caesarin vallan kasvamisen vähentävän heidän omia mahdollisuuksiansa edetä elämässä.

15. maaliskuuta vuonna 44 eKr. senaattorijoukko, johon kuuluivat Pompeiuksen kannattajat Marcus Brutus ja Gaius Cassius Longinus, surmasi Caesarin (jälki-

polville periytyneen tiedon mukaan 23 veitseniskulla) Pompeiuksen patsaan juurella Pompeiuksen teatterissa Roomassa. Osa murhaajista oli Caesarin omaa poliittista ryhmää, eivätkä he yrittäneet henkilökohtaisesti hyötyä Caesarin kuolemasta. Ramsay McMullenin [6] mukaan ”Brutuksen motiivin puhtautta ei voi kyseenalaistaa... Hän rakasti Tasavaltaa.” William Shakespeare kirjoitti tapahtumista noin 1600 vuotta myöhemmin näytelmän *Julius Caesar* – esimerkki siitä miten salamurhien pohjalta luodaan viihdettä.

Tämä salamurha muutti Rooman historian kulkua. Caesarin ottopojan Octavianuksen ja Pompeiuksen pojan välille syttyi sisällissota. Marcus Brutus mestattiin ja hänen päätön ruumiinsa heitettiin Pompeiuksen patsaan juurelle samaan paikkaan jossa Caesar oli kuollut. Myöhemmin

Caesarin salamurhaajien ympärille kehittyi kultti, joka symboloi keisarien tyrannivallan vastustamista. Ironista kyllä Rooman keisarien uskotaan puolestaan myös harjoittaneen salamurhaa vähentääkseen oppositiota ja lisätäkseen valtaansa ja varojansa. Arkeologit ovat löytäneet Pompeijin kaupungista graffiteja, joissa lukee: ”Herra Myrkkyy hoitaa [keisari] Neron raha-asioita”.

Tämä tapahtumakulku on toistunut monta kertaa historiassa: joku haluaa valtaa, muut hermostuvat, surmaavat hänet – monesti salaa – murhaajat nousevat valtaan, ovat omien kokemuksensa takia vainoharhaisia ja poistavat potentiaalisia vastustajiaan.

Ristiretket ja renessanssi

Pyhät sodat, joiden tarkoituksena oli ”vapauttaa” Palestiina turkkilaisilta, käytiin välillä 1000-1200 jKr. Näiden ristiretkien aikana perustettiin Mohammedin salamurhaajajärjestö. Fanaattisista ismail-muslimeista kootun järjestön tarkoituksena oli murhata kristittyjä. Sen jäseniä kutsuttiin *hashshashineiksi*. Sana tarkoittaa hasiksen syöjää. Nimitys johtuu joko siitä, että järjestön jäsenet murhasivat kannabiksen vaikutuksen alaisina, tai siitä, että heitä paljettiin edellä mainitulla aineella. Termistä *hashshashin* on johdettu englanninkielinen sana *assassin*, joka tarkoittaa salamurhaajaa.

Politiikkaan osallistuminen oli renessanssin aikana monimutkaista ja joissakin tapauksissa myrkyllistä. Ihmisiä surmattiin ympäri Eurooppaa syytettyinä monista ”virallisista” syistä kuten valtionpetoksesta ja harhaoppisuudesta. Myös ns. epävirallisia teloituksia sattui. Italialainen Borgan perhe on kuuluisa tällaisten toimeenpanosta.

Legendojen mukaan Lucrezia Borgia (1480-1519) ja kenraali Cesare Borgia (1476-1507),

korruptoituneen paavi Aleksanteri VI:n lapset, olivat armottomia salamurhaajia – Lucrezian kerrotaan syöttäneen perheensä poliittisille vihollisille myrkyä aterian kera, ja Cesare oli syyllinen murhien ohella inestisiin ja petoksiin. Nykyisen tiedon mukaan Lucrezia ei ollutkaan maailman huonoin emäntä, mutta ainakin hän jollain tavalla osallistui kolmannen miehensä murhaan.

Toisaalta hänen veljeensä Cesare pidetään yhä syyllisenä moneen salamurhaan, mukaan lukien oman veljensä, lankonsa ja Cesare kritisoivan lehtisen kirjoittaneen venetsialaisen murhat. Cesaresta nykypäivään säilynyt kuva on ristiriitainen. Hän oli jonkin aikaa kardinaali, kunnes (mahdollisesti) murhasi veljensä ja hänestä tehtiin Valentois'n herttua. Toisaalta hän auttoi ja suojeli taiteilijoita kuten Leonardo da Vinciä. Hänen tekonsa ja hallituksensa toimivat inspiraationa Macchiavellin teokseen *Ruhtinas*. Cesaren valta-asema ei kestänyt kauaa hänen isänsä paavin (jonka väitetään myös syyllistyneen moneen murhaan) kuoleman jälkeen. Cesare kaatui vuonna 1506 ollessaan taistelemassa palkkasotilana Espanjassa.

Verinen Venäjä

1800-luvun ja 1900-luvun alun Venäjää voi verrata antiikin Roomaan: molemmat olivat täynnä eri ryhmien juonittelua, ristiriitaisia ideologioita, kapinaa autokraattista hallitusta vastaan ja keisareita, jotka yrittivät säilyttää nopeasti häviävän absoluuttisen valtansa. Tällaiseen kaaottiseen ympäristöön salamurha sopi kuten nyrkki silmään tai veitsi selkään.

Tsaari Aleksanteri II (1818-1881, tsaarina 1855-1881) tuli valtaan Krimin sodan aikana. Hän huomasi, että suuri osa sodan ongelmista johtui vanhentuneista instituutioista ja tavallisten ihmisten julmasta kohtelusta. Tämän takia hän aloitti kauaskan-

toisia uudistuksia, joista keskeisimpiä olivat maaorjien vapauttaminen ja *zemstvojen* eli paikallisten hallitusten perustaminen. Silti kaikki eivät olleet tyytyväisiä, esimerkiksi Puolan kansa ja tsaarin uudistuksia vastustavat aristokraatit.

Epäonnistuneen salamurhayrityksen jälkeen tsaari päätti, että aristokraatit olivat oikeassa ja kansan liiallinen vapaus oli vaarallista, joten hän vajosi takaisin autokratiaan. Tämä ei ollenkaan tyydyttänyt ihmisiä, ja Pietarissa ja Kiovassa muodostui monta valankumouksellista terroristiliikettä. Yksi näistä oli Nihilistit, joka nimitti itseään ”Kansan tahdoksi”. He tuomitsivat tsaarin kuolemaan vuonna 1879, koska hän ei kutsunut koolle perustuslaillista kokousta.

13. maaliskuuta 1881 liike vihdoinkin onnistui. Monen täpärän pelastuksen jälkeen tsaari kuoli puolalaisen opiskelijan heittämään pommiin. Tsaari oli sinä samana aamuna hyväksynyt suunnitelmia rajoitetusta perustuslain uudistuksesta, mutta kaikki eivät sitä tienneet. Nämä suunnitelmat hylättiin tsaarin kuoleman jälkeen.

Tsaari Aleksanteri II:n pojanpoika Nikolai II (1868-1918, tsaarina 1894-1917) oli viimeinen Venäjän tsaari. Hänen hallituskauteensa tsaarin perinteinen asema venäläisten ”pienena isänä” ja puolijumalana horjui vakavasti ja luhistui lopulta täysin vuoden 1917 vallankumouksen johdosta. Tsaari Nikolai ja hänen perheensä mestattiin bolshevikkien käskystä 16. heinäkuuta 1918.

Tähän johti Venäjän kansan vähitellen katoava kunnioitus tsaaria kohtaan. Viimeinen veripisara oli kaadettu kansan katkeeraan maljaan vuonna 1905 valankumouksen aikana, jolloin sotilaat olivat haavoittaneet ja surmanneet monia rauhallisen mielenosoituksen osanottajia. Kansa oli maailmansodan alkuun vuonna 1914 mennessä myös katkeroitunut siitä, että Nikolain saksalainen (eli vihollinen) vaimo Alek-

sandra oli suuresti siperialaisen talonpoikaismystikon Gregori Rasputinin vaikutuksen alaisena. Rasputin neuvoi Aleksandraa ja rohkaisi hänen taipumuksiaan uskoa enemmän mystisiin viesteihin kuin rationaalisiin tietoihin. Tämä ei ollut varsinkaan sodan aikana kovin suosittu tapa toimia. Aleksandra neuvoi miestänsä edelleen Rasputinin ohjeiden mukaisesti, ja usein Nikolai toimikin niiden perusteella.

Rasputin oli saavuttanut korkean asemansa hovissa siitä syystä että hänellä oli parantava vaikutus kruununperilliseen, Nikolain ainoaan poikaan Alekseihin, joka sairasti vakavasti hemofiliaa eli verenvuototautia. Tämän takia tsaari ja hänen vaimonsa olivat hyvin kiintyneitä Rasputiniin ja uskoivat hänellä olevan pyhiä voimia ja kykyä ennustaa. Yksi esimerkki hänen ennustuksistaan oli se, että jos hänet surmattaisiin, puolen vuoden sisällä tsaarin asema olisi kaatunut ja Venäjä sekasorrossa.

Rasputin käytti suhdettaan keisariin julkeasti hyväkseen sijoittamalla korkeisiin asemiin ystäviänsä, kuten Aleksandr Protopopov (sisäministeriön). Ympäri Pietaria kulkui huhu, jonka mukaan Protopopov sairasti kuppaa ja oli melkein hullu. Rasputinilla oli kyseenalaisten neuvojen antamisen lisäksi muitakin tapoja, jotka herättivät pahennusta kansan keskuudessa – hän oli irstas, juoppo ja järjesti orgioita, joihin kerrottiin jopa tsaarinnan osallistuneen. Rasputinin turmeltuneisuus heikensi vaarallisesti tsaarin mainetta, mutta tsaari ja hänen vaimonsa kieltäytyivät uskomasta hänestä pahaa poikansa tähden. Lopulta tilanne oli niin vakava, että Rasputin salamurhattiin.

Rasputinin salamurhaajat eivät yllättäen olleetkaan ärtyneitä talonpoikia tai kommunistisia juonittelijoita, vaan korkeassa asemassa olleita aristokraatteja ja poliitikkoja. Ruhtinas Feliks Jusupov, oikeistolainen poliitikko Vladimir Purishkevitch ja arkkiherttua

Dmitri Pavlovitsh päättivät vuoden 1916 lopussa että Rasputin piti eliminoida, koska hän aiheutti liikaa vahinkoa tsaarille ja hänen perheelleen. Monen epäonnistuneen myrkyttämisyrityksen jälkeen aatelismiehet ampuivat hänet pimeänä yönä 17. joulukuuta¹⁾ ja heittivät hänen ruumiinsa Nevajokeen. Tsaari ja Aleksandra olivat murtuneita. Kolme kuukautta myöhemmin tsaari Nikolai luopui kruunustaan. Hänet ja hänen perheensä teloitettiin valoisaan yönä Siperiassa 16. heinäkuuta 1917. Keisareiden aika oli Venäjällä ohi, ja Rasputinin ennustukset olivat toteutuneet.

Tsaarin kuolemaa seurasi kaksi vuotta sisällissotaa ja sisäistä epäjärjestystä Venäjällä. Lopulta bolshevikit (siinä vaiheessa Venäjän Kommunistinen puolue) olivat valta-asemassa. Heitä johti Vladimir Iljitsh Lenin (1870-1924) ja hänen oikea kätensä, aiemmin menshevikki mutta sittemmin bolshevikki, Leon Trotski (1879-1940), jonka oikea nimi oli Lev Bronstein.

Trotskista oli tullut marxisti ja vallankumouksellinen 1890-luvulla, minä johdosta hänet oli karkotettu Venäjältä. Tämä oli ensimmäinen Trotskin monista karkotuksista. Hänellä oli taito olla aina eri mieltä sillä hetkellä Venäjällä vallassa olevan kanssa.

Tällainen taito oli luonnollisesti vaarallinen totalitarismin aikakaudella ja johti lopulta hänen salamurhaansa Stalinin määräyksestä.

Leninin kuoleman jälkeen Trotski tuntui itsestään selvältä seuraajalta. Hänen tulinen temperamenttinsa oli kuitenkin tuonut

1) Venäjällä oli tuolloin käytössä ns. juliaaninen kalenteri. Nykyisen ns. gregoriaanisen kalenterin mukaan Rasputinin murha tapahtui 30. joulukuuta.

hänelle vihollisia, ja Stalinille oli verrattain helppoa vähitellen hivuttaa hänet ensin pois valta-asemista ja sitten karkottaa hänet Meksikoon. Meksikossa Trotski, vallankumouksellinen, joka oli auttanut mahdollistamaan kommunismin nousun ja vakiintumisen Venäjällä, kirjoitti neuvostohallintoa kritisoivia teoksia kuten *Petetty Vallankumous* (1937). Tämä kirjailijanura teki hänestä entistä suuremman uhan Stalinin hallinnolle, varsinkin kun Trotskin ideologia oli suoranaisesti ristiriidassa Stalinin periaatteiden kanssa. Trotski kannatti ajatusta pysyvistä, maailmanlaajuisesta antikapitalistisesta vallankumouksesta, kun taas Stalin oli sitä mieltä, että vallankumous pitäisi ensin toteuttaa ja vakiinnuttaa yksittäisissä maissa.

Lopulta Stalin ei kestänyt enää Trotskin olemassaoloa, etenkin, kun toinen maailmansota aiheutti Venäjällä vaikeuksia ja altisti hallituksen kansalaisten kritiikille. Niinpä hän määräsi Trotskin salamurhattavaksi. Salainen komitea toteutti tämän käskyn jäähakulla Trotskin kotona Meksikossa heinäkuussa 1940.

Venäjällä, kuten antiikin Roomassakin, tehtiin siis salamurhia moneen suuntaan monelta taholta – vallankumoukselliset salamurhasivat hallitsijoita, aristokraatit salamurhasivat talonpoikia ja vallankumouksellisia ja vallankumoukselliset hallitukseen päästyään salamurhasivat muita vallankumouksellisia.

1900-luku: politiikka ja popkulttuuri

1900-luvun alussa salamurhatapaukset olivat vielä verrattain selviä. Vuonna 1914 tapahtunut Itävallan arkkiherttuan Franz Ferdinandin ampuminen laukaisi ensimmäisen maailmansodan. Tarkka-ampuja oli serbinationalisti, ja Itävalta käytti tapausta

hyväkseen esittäessään Serbialle kohtuuttomia hyvitysvaatimuksia. Poliittinen tilanne Euroopassa oli siihen aikaan kuin ruuti valmiina räjähtämään, ja Franz Ferdinandin salamurha oli kuin sytytetty tulitikku.

Toisen maailmansodan jälkeen sekä salamurhaamisen menetelmät että median vaikutusvalta kehittivät. Julkisten henkilöiden epäselvissä kuolemantapauksissa oli vaikeata tietää, oliko kyseessä onnettomuus, itsemurha vai salamurha – ja median spekulointi kehitti teorioita, jotka sopivat kaikkein dramaattisimpaan vaihtoehtoon. Salaliittoteoriat tulivat osaksi politiikan ja kuolemantapauksi-

en tulkintaa, ja nopea viestintä pystyi kehittämään parissa päivässä samankaltaisia legendoja kuin ne, jotka kehittivät Lucrezia Borgiaa vuosisatojen kuluessa.

Hyvä esimerkki tällaisesta oli elokuvatähti Marilyn Monroen kuolema elokuun neljäntenä päivänä 1962. Kuolinsyöntutkija julisti kuoleman viralliseksi syyksi: ”todennäköisesti itsemurha”. Salaliittoteorioita Monroen mahdollisesta salamurhasta on kuitenkin monta. Yhden niistä mukaan presidentti John F. Kennedy antoi murhata Marilynin, koska tämä oli uhkana presidentin imagolle hyvänä katolilaisena perheenisänä. Myös toinen teoria viittaa Kennedyn imagoon. Siinä gangsteri,

Kuva 4: Leon trotskin murha

jolla oli yhteyksiä hallitukseen, salamurhasi Marilynin, koska tämän kotoa löytyi todistusaineistoa, joka yhdistäisi presidentin sekä Marilynin että tämän kuolemaan.

Teorioihin, joissa hallituksen epäillään osallistuneen suosittuun julkkiksen murhaan, kuuluu salaliittoteoria, joka tekee Beatles-yhtyeen jäsenestä John Lennonista rauhanliikkeen marttyyrin. Sen mukaan Lennonin (sala)murha oli USA:n hallituksen työtä eikä yksin toimivan häiriintyneen ja obsessoituneen fanin Mark Chapmanin oma idea ja toteutus. Yksityisten henkivartijoiden kysyntä kasvoi rajusti Lennonin murhan

seurauksena.

Salaliittoteorioita inspiroivien salamurhien kuningas oli kuitenkin presidentti John F. Kennedyn (1917-1963) murha 22. marraskuuta 1963. Lee Harvey Oswald (1939-1963) ampui Kennedyn tämän virallisella vierailulla Dallasissa, Texasissa. Oswald oli entinen merisotilas, joka oli muuttanut Neuvostoliittoon vuonna 1959. Häneltä oli kuitenkin evätty Neuvostoliiton kansalaisuus. Pari viikkoa ampumisen jälkeen Jack Ruby, yökerhon omistaja, jolla oli yhteyksiä alamaailmaan ja poliisiin, ampui Oswaldin kuoliaaksi. USA:n ylin oikeusviranomainen Earl Warren oli alussa päättänyt, että Oswald oli toiminut yksin, mutta sen jälkeen kun todisteita oli uudelleen tutkittu, tulos oli että JFK "varmaankin salamurhattiin salaliiton johdosta". Salaliittoteoriat väittävät salamurhan liittyneen Kennedyn gangsteriyhteyksiin tai ulkomaanpolitiikkaan Kuubaa vastaan.

Inhimilliset voimat

Salamurhia on tapahtunut monista syistä, joista keskeisempiä ovat olleet vallantavoittelu, ideologiset vakaumukset ja itsesuojelelu. Salamurhaajia on ollut monenlaisia – nationalisteja, rationalisteja, poliitikkoja, psykopaatteja... Heidän tekonsa ovat kaikki vaikuttaneet historian kulkuun, jotkut voimakkaammin, jotkut lievemmin. Ei ole mahdollista tietää mitä olisi tapahtunut, jos salamurhan käsitettä ei olisi olemassa. Se, että se on keksitty ja että sitä on käytetty kuitenkin osoittaa, että historia ei muodostu pelkästään epäinhimillisistä voimista kuten taloudellisesta kysynnän ja tarjonnan laista tai kasvottomista ideologisista liikkeistä. Sillä inhimillisellä ihmisellä, joka päättää, että jostain syystä toisen ihmisen täytyy kuolla ja joka on valmis toteuttamaan suunnitelmansa, on valtaa vaikut-

taa sekä omaansa että maailman tulevaisuuteen.

Rebecca Mills

Kirjallisuutta

- [1] **Ayto, John;** *Bloomsbury dictionary of word origins.* Great Britain. Bloomsbury Publishing Ltd. 1990.
- [2] <http://www.crimelibrary.com/>
- [3] **Du Noyer, Paul;** *The Story of Rock 'n' Roll.* Carlton Books Limited. 1995
- [4] **Goodman, Martin;** *The Roman World 44BC - AD180.* London. Routledge. 1997.
- [5] *The Hutchinson Encyclopedia.* Random Century Group. 1990.
- [6] **McMullen, Ramsay;** *Enemies of the Roman Order.* Cambridge, Massachusetts. Harvard University Press. 1966.
- [7] **Palmer, Alan;** *The Penguin Dictionary of Modern History 1789-1945.* Great Britain. Penguin Books Ltd. 1983.
- [8] **Steinberg, Mark D. & Khrustalév, Vladimir;** *M. The fall of the Romanovs.* Yale University Press. 1995.
- [9] **Wolfson, Robert & Laver, John;** *Years of Change: Europe 1890-1945.* Great Britain. Hodder & Stoughton. 1978.
- [10] *The Wordsworth Encyclopedia.* Hertfordshire. Helicon Publishing Ltd. 1995

Miksi taivas on sininen?

Mitä valo on?

Miten aallot syntyvät?

Kuinka tähdet kuolevat?

Onko tekoälyä olemassa?

Mistä sähkö tulee?

Kiinnostaako?

**Tule opiskelemaan fysiikkaa,
geofysiikkaa tai meteorologiaa!**

Helsingin yliopisto

Fysikaalisten tieteiden laitos

Kumpulan uusi Kampus